

Uzun Ömürlülük Çağında Yaşlılık ve Çalışma Hayatı Üzerine Bir Yol Haritası Değerlendirmesi

Özüm Eğilmez⁵

Özet

Uzun ömürlülük veya uzun yaşama, her yıl dünya genelinde artan uzun yaşayan bireylerle ilişkilendirilerek giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle, uzun ömürlülük kavramının hem küresel ölçekte hem de ülke bazında incelenmesi ve araştırmalarla desteklenmesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, toplumların daha olumlu bir yaşam sürebilmeleri ve iş hayatıyla uyumlu, bütüncül bir sistem yaratmaları için gerekli bir altyapı sunmaktadır. Kavramların anlaşılması için mikro ve makro yaklaşımlar yardımcı olabilmektedir. Mikro Perspektif ile uzun ömürlülüğün bireysel düzeyde anlaşılması, insanların öncelikle psikolojik ve sosyolojik açıdan kendilerini ve çevrelerini anlamlandırmalarıyla mümkündür. Bu bireysel farkındalık, yaşam kalitesini artırmanın temel taşlarından biri olarak görülmektedir. Makro Perspektif ile de, ülkeler açısından, uzun ömürlülüğün toplum genelindeki kaynak dağılımı ve ekonomik etkiler üzerindeki rolü, kapsamlı bir araştırma gerektirmektedir. Bu perspektiften yapılan incelemeler, ülkelerin sağlık, eğitim ve sosyal politikalarının uzun vadeli etkilerini değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu çalışmada, uzun ömürlülüğün birey yaşamına ve iş hayatına olan olumlu etkileri ele alınmıştır. Kavramın yalnızca bireysel yaşam süresi bağlamında değil, iş hayatındaki uyum ve verimlilik açısından da değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Uzun ömürlü bireylerin ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan topluma katkıları, bu süreçte detaylı bir şekilde incelenmiştir. Türkiye bağlamında mevcut durumun analiz edilmesi, uzun ömürlülük konusunda gelecekte bir projeksiyon çizilmesine katkı sağlayacaktır. Bu projeksiyon, Türkiye'nin demografik yapısına uygun politikaların geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve iş hayatında daha sürdürülebilir sistemlerin oluşturulması açısından yol gösterici olabilir. Ayrıca, bu araştırma ile Türkiye'nin uzun ömürlülük trendlerine yönelik farkındalığın artırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin mevcut potansiyeli ve uzun ömürlülüğün bireysel, sosyal ve ekonomik düzeydeki etkileri dikkate alınarak geleceğe yönelik stratejik planlamaların yapılması gerektiği sonucuna varılabilir.

5 Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ozum.egilmez@bilecik.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-5251-5629

GİRİŞ

Geçmişten günümüze değin bilimin ve teknolojinin çıktıları bugün insanlığı daha uzun yaşama ile ödüllendirmiştir. Bunun nedeni öncelikle tıp alanındaki gelişmelerin sağlık hizmetleri ile etkileşimli olarak insanlara sağladıkları olanaklardır. Bulduğumuz yüzyıldaki insan ömrünün uzaması hadisesi, gelecek yüzyıl için tahminlerin artmasına, 100 yaş hatta 125 yaş yaşamanın imkân dahilinde olabileceği bir resim çizmektedir. Uzun yaşama veya uzun ömürlülük, mikro ve makro bakış açılarıyla incelenip sonrasında bütüncül bir yaklaşımla irdelenmesi gereken kavramlardır. Mikro düzeyde, insanın öncelikle psikoloji ve sosyoloji temelli olarak kendisini ve çevresini anlamlandırması ile ifade bulurken; makro bakış açısı ile ise ülkelerin, uzun ömürlü olmanın kaynak aktarımındaki rollerini araştırabilmek adına bir mevcut bir çerçeve çizilmektedir. Dolayısıyla uzun vadede sosyolojik, ekonomik, psikolojik, sağlık, teknoloji alanlarında yeniliklere bir yol gösterici olma durumu nedeniyle önem arz etmektedir. Bu sebep ile: Uzun ömürlülük nedir? Günümüzde yaşlılık neyi ifade etmektedir? Böylesi bir çağda iş yaşamında ne gibi değişiklikler olmaktadır ve olması beklenmektedir? sorularına yanıt aramayı hedefleyen bu çalışma ile bireylerin, örgütleri ve toplumların mevcut durumu tanımları, harekete geçmeleri ve değerlendirme yapmaları beklenmektedir.

1. UZUN ÖMÜRLÜLÜK

Dünyada yaşanan demografik değişim *uzun ömürlülük* kavramını beraberinde getirmektedir. Dünya genelinde 60 yaş üstü insan sayısının 5 yaş altı insan sayısından daha fazla olması, hem yaşam sürelerinin uzadığını, hem de doğurganlık oranının düştüğünü göstermektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Doğumda ve 65 yaşındaki küresel yaşam beklentisi 1950’de 47 ve 76 iken, günümüzde bu beklenti 73-82’ye yükselmiş olup 2050’de ise 77 ve 84’e yükselmesi beklenmektedir (Birleşmiş Milletler Veri, 2019). Uzun ömürlülük çalışmaları adına Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) öncülüğünde çeşitli uluslararası örgütler oluşturulmuş olup, tüm dünyanın ortak paydada bulunduğu bu noktaya dikkatin çekilmesi amaçlanmıştır (WHO, 2020). Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri Tıp Akademisi bünyesinde yayımlanan “Sağlıklı Uzun Ömürlülük ve Küresel Anlamda Getirileri” raporu bu konudaki birçok araştırmaya da öncülük etmiştir (Dzau ve Jenkins, 2019; Fried, Wong ve Dzau, 2022). Bunlar arasında “DSÖ Sağlıklı Yaşlanma On Yılı”, “DSÖ Yaşlanma ve Sağlık Küresel Stratejisi ve Eylem Planı”, “Afrika Birliği Politika Çerçevesi ve Yaşlanmaya İlişkin Eylem Planı”, “Amerikan Emekliler Derneği (AARP) Daha Uzun Yaşama, Öğrenme ve Kazanma ve Yaşlanan Kaynaklar ve Rekabet

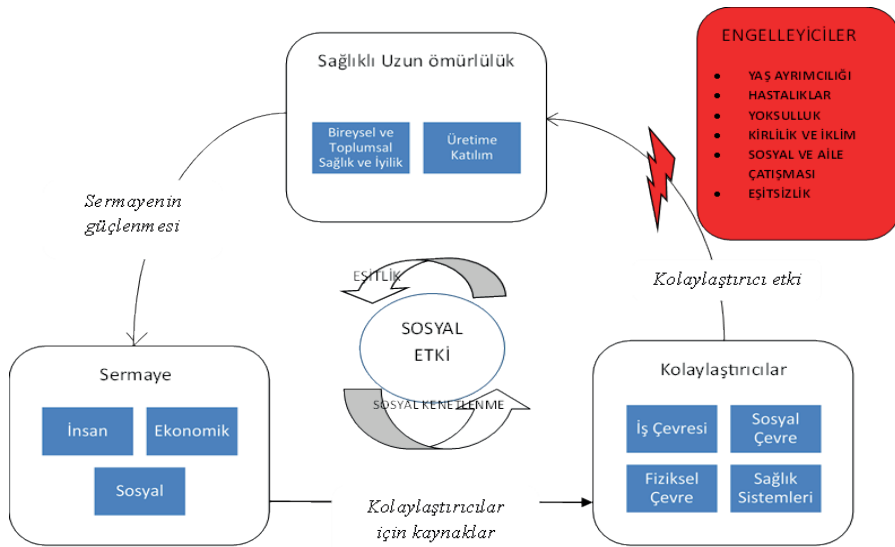
Edebilirlik Girişimi” sayılabilir (Wong, Fried ve Dzau, 2022). Bugün düşük, orta, yüksek gelirli ülkelerin çoğu yaşlanan toplum olma yolundadırlar. Dolayısıyla, öncül yapılan çalışmalar ve yol haritaları bütünlük mantığının da belirleyicisi olacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere 2050 yılına kadar yaşlı toplumların oluşması- nüfusun %15’inden fazlasının 65 yaş ve üzeri olması- beklendiğinden, uzun ömürlülük’ün getirisi ve götürüleri üzerinde çalışmaların yapılması ve ülkelerin bu anlamda bir yol haritası çizmeleri elzem görünmektedir.

Uzun ömürlülük kavramının yansıttığı demografinin değişmesi, haliyle, yaş ayrımcılığını (ageism) da beraberinde getirmektedir. Böylesi bir ayrımcılık nesiller arası gerilimi arttırmakla birlikte, kaynakların kullanımı açısından genç-yaşlı seçiminin yapılmasına varan bir takım olumsuz durumlara da sebebiyet vermektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Uzun ömürlülük ise, bu tarz bir direncin tam da karşısında yer almakta olup, daha uzun yaşama olgusunun her yaştan insana ve topluma fayda sağlayıcı olduğunu savunmaktadır. Her olgunun fayda- maliyet bağlamında incelendiği günümüz toplumlarında böyle bir seçim yapmaktan öte, bu gerçekliği görmek ve üzerine yapıcı uygulamalar üretmek gerekmektedir.

Uzun ömürlülükte anlaşılması güç olan iki önemli zorluk bulunmaktadır. Bunlardan ilki (1) yaşam süresinin uzaması aynı zamanda hastalık süresinin de uzaması anlamına gelmeyecek şekilde, sağlığımızı ve işlevimizi daha uzun yaşamlarımızda nasıl sürdürebiliriz? ve (2) sağlıklı ve uzun ömürlü bir nüfusun sağlayacağı fırsatları nasıl görmeli ve değerlendirmeliyiz?. Bu soruların yanıtları hükümetlerin önderliğinde (uluslar arası, bölgesel, ulusal, yerel) ve diğer tüm paydaşların (STK’lar, akademiler, yerel kuruluşlar, bireyler, aileler, birlikeliler) ve sektörlerin (çalışanlar, sendikalar, uzman toplulukların yer aldığı tüm özel sektörler) birlikte çalışması ile bulunabileceği belirtilmiştir (Ulusal Tıp Örgütü Yayınları, 2022). 2050 yılındaki oranları bir realite olarak değerlendirince, sağlıklı uzun ömürlülük (yaşam) kavramının gerçekleşebilmesi adına neler yapılması gerektiği tartışılmaktadır. İlgili komisyon raporunda her yaşta sağlığın iyileştirilmesi, dolayısıyla nesiller arasındaki engellerin kaldırılmasının önemli olduğunun altı çizilmiştir. Uzun ömürlülük o halde, fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyi hal durumu olarak ifade edilebilmektedir. Bu da ancak nesiller arasındaki refahı ortaya koyacak sosyal açıdan işlevsel olma, fiziksel olarak iyi durumda olma, bilişsel anlamda sağlıklı olmayı içeren bir yaklaşım ile mümkün olabilecektir. Sağlıklı bir uzun ömürlülüğün ilkeleri şu şekilde ifade edilebilir (Wong, Fried ve Dzau, 2022):

- Her yaştan insanın, özellikle de yaşlı yetişkinlerin yaşamlarında sağlıklı, çalışarak ve anlamlı bir amaç uğruna yaşamları için tam potansiyellerine ulaşmaları,

- Toplumların her yaşta bireylerin sağlık ve işlevlerine erişmelerini sağlamaları,
- Toplumların ileri yaşta kişiler de dahil olmak üzere tüm insanların iyiliklerini ve refahlarını tanımları ve ülkeler arasındaki olası eşitsizliği azaltmak yönünde çalışmaları,
- Yaşlıların beşeri, sosyal ve ekonomik bir sermaye olma durumları, tüm toplumun yararına değerlendirilir,
- Toplumlar yapılan uygulamaların sonuçlarının başarısını ölçer ve karar alma süreçlerini yönlendirebilmek için bu verileri ve ölçümleri kullanırlar.

Şekil.1. Verimli ve Sağlıklı Uzun Ömürlülük Döngüsü

Kaynak: Ulusal Tıp Akademisi, Sağlıklı Uzun Ömürlülük İçin Bir Yol Haritası, 2022. (National Academy of Medicine. Global Roadmap for Healthy Longevity)

Şekil 1'de verilen uzun ömürlülüğün döngüsü için toplumların öncelikle beşeri (insan), sosyal ve ekonomik sermayelerini- kısaca tüm toplumun yapı taşı olan sermayeyi- bütüncül olarak bir araya getirmeleri gerekmektedir. Böylece başta sosyal alt yapı, fiziksel çevre, sağlık sistemleri, iş ve gönüllülük fırsatları, yaşam boyu öğrenme ve eğitim fırsatları gibi kolaylaştırıcı mekanizmaların çalışması sağlanabilecektir. Bu kolaylaştırıcılara sağlanacak kaynaklar sayesinde yaşlıların hem üretime katılımı hem de hayatları boyunca sağlık ve refaha sahip olmaları sağlanabilir. Elbette bu döngü içerisinde yukarıda belirtilen *engelleycilerin* bu planlamaları olumsuz

etkilediği görülmektedir. Yaşlı ayrımcılığı, kirlilik ve iklimdeki değişiklikler, gelir ve yoksulluk, barınma, eğitim, istihdam, toplu taşıma, kamu güvenliği, fiziksel ve sosyal çevredeki diğer değişkenler; erişilebilirlik, eşitlik, sağlık sistemleri ve hizmetleri ile olumsuz durumu olumluya çevirmede yardımcı olabilir. Belirtilen döngünün çalışabilmesi için, tüm toplumu ve sektörleri kapsayan bir yaklaşım gerekmektedir. Bu yaklaşımda yasalar, politikalar, altyapı ve zihniyet değişimleri esas alınmalıdır. Her ne kadar her değişkenin mantığı ayrı olsa da, bağımsız sistemlerin aynı amaca ulaşmak için birbirini tamamladığı ve etkileşim içerisinde olduğu bir ilişki yapısı söz konusudur.

Dolayısı ile ilgili döngüyü hedef alan bir toplumun, kısa vadeli olarak, önümüzdeki yıllarda yapabilecekleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Wong, Fried ve Dzau, 2022):

- Yaşlı yetişkinlerin işgücüne katılmasını sağlayan ve teşvik eden çalışma ortamları tasarlamak ve yeni politikalar geliştirmek,
- Yaşam boyu öğrenme ve öğretimi destekleyecek şekilde eğitim sistemlerinin yeniden tasarlanması yatırımlarına öncelik vermek; orta yaşlı ve yaşlı yetişkinler için öğrenme ve eğitim alanlarına yatırım yapmak,
- Yaşlı ayrımcılığını azaltmak için verileri değerlendirmek ve stratejiler geliştirmek,
- Yaşlı insanlar için temel mali güvenliği sağlamaya yönelik planlar geliştirmek,
- Finansal okuryazarlığı artırmaya yönelik stratejiler geliştirmek,
- Sağlıklı uzun ömür için kullanıcı merkezli ve nesiller arası uyumu mümkün kılan topluluklar tasarlamak,
- Güçlü halk sağlığı sistemlerine yatırımları artırmaya yönelik stratejiler geliştirmek,
- Sağlık sistemlerini sağlıklı uzun ömürlülüğe odaklanacak şekilde değiştirmek,
- Kültürel açıdan duyarlı, kişi merkezli ve eşitlikçi uzun vadeli bakımın sağlanması.

Özetlemek gerekirse; Ulusal Tıp Akademisi komisyonu raporunda uzun ömürlülük adına özel çalışma alanları ortaya konmuştur. Bunlarda ilki: (1) uzun ömürlülüğü kolaylaştıran *sosyal, davranışsal ve çevresel* alanlara odaklanmasıdır. Sosyoekonomik gelişim ve toplumsal katılımı sağlayıcı bir sosyal yapının oluşturulması öncelik taşımaktadır. Dolayısıyla, eğitim, iş başında eğitim, istihdam/gönüllülük durumları ve çalışma koşulları, gelir, sosyal bağlılık,

kültür, çeşitlilik ve yaşlı ayrımcılığı gibi alanlara özellikle eğilimin gerekliliği tartışılmaktadır. (2) İkinci odak konusu ise *halk sağlığı ve sağlık bakım sistemleri* üzerinedir. Tüm sağlık sistemlerinin içerdiği her türlü bakım (önleyici, ayakta, özel bakım, acil, post-akut, rehabilitasyon, uzun süreli ve palyatif bakım vb.) alanlarında, bir değişikliğe gidilmesi ve yeni bakış açılarının oluşturulmasını içermektedir. Bu değişimin ise, toplum içerisindeki nüfusun evde bakım durumlarının, ailede sağlık bakımını üstlenen bireylerin, halk sağlığının incelenerek sağlanabileceği bilinmektedir. Ayrıca, kronik hastalıklar, hayat boyunca önleyici sağlık bakış açısı, sosyal hizmetler, yaşlı işgücü, çalışma ortamı, sağlık sigortası ve sağlık bakımını finansal anlamda geliştirici bir takım yenilikler yine ele alınması gereken konular arasındadır. Son olarak genel odak noktası ise; (3) temel, klinik, ilaç, sosyal ve davranışsal bilimler; bio-mühendislik, bilgi teknolojileri, destekleyici teknoloji gibi alanlarda *ar-ge fırsatlarını değerlendirme* yönünde teşvik etmektir. Bu bağlamda, doku yıkımı ve onarımı, hücrelerin ölümü ve hayatta kalması, bilgi teknolojilerinin (büyük veri tabanları, makine öğrenmesi ve yapay zeka) yaşlılık ve yenilenme alanlarının açıklayabilecek şekilde odaklanılmasını sağlayacak destekler ve teşviklerin artırılması gerektiği belirtilmektedir. Bu bakış açısı ile yeni ar-ge alanında yatırım olanaklarını ortaya koyma, düzenleme ve ticarileştirme ile yeni mühendislik teknolojilerinin oluşması da sağlanabilecektir (Dzau ve Jenkins, 2019).

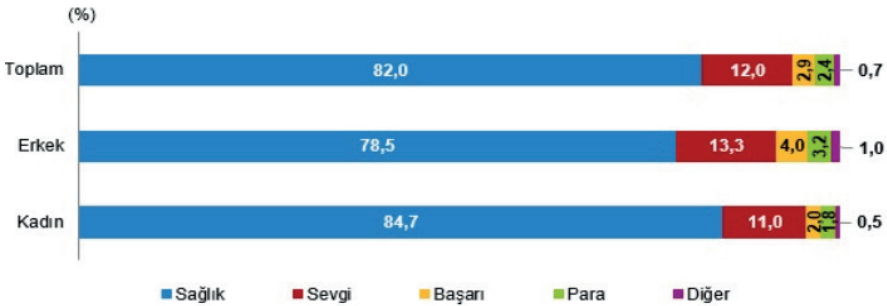
2. YAŞLILIK

Her ne kadar uzun ömürlülük kavramı, yaşlılık ve yaşanan bireyler ile temellense de, günümüzdeki “yaşlı ve yaşlılık algısı” maalesef yaşlı ayrımcılığı ile değerlendirilebilmektedir. Hiç gelmeyecek gibi görünen günler, bir gün “oluverir” ve toplumsal hayatımızı şekillendiren diğer tüm değişkenler ile birlikte bireyler üzerinde bir kasvet oluşturabilir. Her bir birey “yaşlılık”tan ziyade “yaş almayı” tercih edecektir, ancak, yaş almanın ne anlama geldiği öncelikle psikolojik ve sosyal açıdan belirlenebilirse, toplumların uzun ömürlülük haritalarında daha sağlam kaynak harcaması ve toplumu inşaaları daha net bir şekilde gerçekleşebilecektir.

Halihazırda yaşlı olan toplumlardan biri olan, uzun ömürlülük konusunda kurumlar oluşturan ve araştırmalar yapan ülkelerden başı çeken Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D)’dir. Yol haritasına başlamadan önce, nesiller arası ayrımın net bir şekilde yapıldığı ve her nesile bağlı nüfusun beşeri, sosyal ve ekonomik anlamda kaynaklarının araştırılmasının örneklerini de yine araştırmalarda görebilmekteyiz (Charles ve Carstensen, 2010; Fried, 2016). Genel anlamda yaşlı nesil dediğimizde, öncelikle II. Dünya Savaşı yıllarında doğan ve ilk olarak çalışma hayatına katılan bireylerden oluşan, ancak bugün hayatta olanların sayısının çok az olan bir nesil aklımıza gelmektedir. Bugün ise, hem çalışma hayatında hali hazırda var olan, birçok politika yapıcısı ve

karar verici olarak yer alan nesil “yaşlı” nesil olarak sayılmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası (1946-1964) doğan ve *bebek patlaması kuşağı* (babyboomers) olarak yer alan bu nesil, dünya üzerindeki birçok yenilik ve değişime (uzay programından, insan hakları hareketlerine tanıklık etme, bilimin ve teknolojinin gelişiminde yer alma ve değişimi ilk elden deneyimleme vb.) tanıklık etmiştir. Bu kuşak bugün emeklilik sınırında olan dolayısıyla hem çalışma hayatının hem de emeklilik hayatının getiri/götürüleri ile baş başa kalmış olan bireylerden oluşmaktadır denilebilir. (AARP, 2007)

MacGregor’un (2003) yılında A.B.D.’de yaptığı araştırmada yaşam sürelerinin uzaması bağlamında emeklilik yıllarındaki endişeleriniz nelerdir? sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlar sırasıyla şu başlıkları kapsamıştır: (1) sağlık harcamaları, (2) yeterli miktarda nakit sahibi olma, (3) mutlu olabilme, (4) temel yaşama harcamalarının üstesinden gelebilme, (5) sağlık hizmetlerinin varlığı, (6) ilaç vb. maliyetler, (7) vergiler, (8) kendini güvende hissetme ve güvenlik, (9) sosyal güvenlik sistemi, (10) enflasyon, (11) finans piyasalarının performansı, (12) uygun konaklama imkanlarının varlığı, (13) deflasyon ve (14) ulaşım maliyetleri. Bulgular neticesinde, sağlık ve ekonomik endişeler (1) ve (2) başı çekmekte, ancak mutlu olabilme (3) endişesinin ise beşerî sermayenin önemi ve sosyal altyapıdaki yeri düşünüldüğünde, altı çizilmesi gereken bir psikolojik ve sosyolojik meselenin varlığından söz edilmelidir. Elbette ilgili bulgular COVID-19 pandemisi öncesi sıralanan kriterler olup şu anki mevcut durumdaki kriterlerin farklılaştığı beklenebilir. Bir diğer anlamda ise; bulgular Batı dünyasının bir yansımasıdır; Doğu’da farklı bakış açılarının ve değerlerin varlığını da unutmamak gerekir (Bkz. Şekil 2). Örneğin Türkiye genelinde sağlığın değeri her şeyin önünde gelmektedir. Ancak bu yanıtların sağlık harcamalarında *paranın (nakite sahip olmanın)* önemi düşünülerek yanıtlanıp yanıtlanmadığı bilinmemektedir. Bir başka açıdan, Türkiye’deki sağlık güvencesinin devlet tarafından sağlanması, bireylerin ekonomik endişelerden bağımsız olarak fikir beyan ettiklerini düşündürmektedir.

Şekil 2. Cinsiyete göre 65+ yaştaki kişilerin mutluluk kaynağı olan değerler

Kaynak: TÜİK, Türkiye Yaşlı Profili Araştırması, 2023

Elbette semantik farklılık da uygulamaları şekillendiricidir. Doğu'da yaşlılık kavramı, yaşanmışlık, tecrübe ve hatta bilgelik ile eşleştirilebilirken; Batı'da ise farklı, itibar görmeyen ve eskiyen bir bakış açısını içerebilmektedir. Böylesi bir durum da, yine yaşlı ayrımcılığının varlığını destekler niteliktedir. Fakat yine de kriterlerin ülkeler nezdinde ölçülmesi, ortak bir yol haritası oluşturmak adına önemlidir. Yaşlılık; erdemi, kendini gerçekleştirmiş ve gelişmeye devam eden, mutlu bir birey olmanın bir yansıması olmalı iken; günümüz dünyasında yaşlılığın her anlamda bir külfet/maliyet olduğu düşüncesi mevcuttur. Bu da olguya iki kutuplu bir bakış açısı yaratmaktadır.

COVID- 19 ile birlikte artan sağlık harcamaları, günümüzde *finansal yetersizlik* ve özellikle yaşlıların bu anlamda kendilerini güvende hissetmeme düzeylerini arttırmıştır. Sağlık ve ekonomik gelişmişlik arasındaki bağımlılık, küresel anlamda bireylerin dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla, hem bireylerin hem de devletlerin sağlık harcamaları veya yatırımları öncelikli bir sorun olmaya devam etmektedir. Madalyonun diğer tarafında ise, işgücüne ne kadar fazla katılım olursa, daha fazla harcama gücünün de var olacağı hatırlanmalıdır.

Yaşlılık ve ekonomik götürülerinin yanında, yaşanan pandemi ile sağlık sektörü çalışanları ve kullanıcıları olan bizleri de endişelendiren olaylar yaşanmıştır (ekonomik anlamda güçlü olan ve olmayan ülkelerdeki, sağlık sektörü çalışanı uzmanlığı, sayısı, uygulama ve erişim farklılıkları vb.) (Dünya Sağlık Örgütü, 2022). Dünya nüfusundaki bu demografik değişim, geriatri biliminin eğitiminin, sağlık çalışanlarının iş süreçlerinin yeniden tasarlanmasının ve önleyici sağlık alanına yatırımların yapılması gerektiğini göstermiştir. Yine geriatri bilimi çerçevesinde; kronik hastalıklarla mücadele, Alzheimer's ve Parkinson's gibi bireyin hayattaki işlevini yitirmesine yol açan hastalıklar, yaşlanmanın etkilerini azaltan tüm büyük veri kullanımı, makine öğrenimi gibi çalışmalar mevcut yaşlılık kavramını uzun ömürlülüğe çevirmekte olumlu rol oynayabilmektedir (Kennedy vd., 2014).

3. YAŞLILIK VE ÇALIŞMA HAYATI

Dünya üzerindeki değişim, çeşitli faktörler sebebiyle çalışma hayatındaki yaşlı işgücü oranlarında bir artışla sonuçlanmaktadır. Bunlar arasında başta ekonomik durum, doğurganlık, hayat pahalılığı ve ek sağlık imkanlarından faydalanma gibi nedenler sayılmaktadır (Toossi ve A.B.D. İş Gücü İstatistikleri, 2015). Türkiye'de ise bu durumun A.B.D karşılaştırmasına göre hala genç bir nüfus yapısı mevcut olsa da, toplam nüfus içerisindeki yaşlı nüfusunun oranı %10'dan fazla olduğundan yaşlı nüfustaki artışın hızlı olacağı öngörülmektedir (TUIK, 2022). İşgücüne katılım anlamında ise 2021 verileri işgücüne katılımın %11,3 ile artış gösterdiği bilinmektedir.

Bireylerin iş hayatında kalma ve katılma isteklerinin olması da, diğer bir değişken olarak literatürde yer almaktadır. Yapılan kültürler arası bir araştırmada; 60'lı yaşlarında emekli olan bireylerin mental işlevlerinde bir azalma görüldüğü; bu azalmanın ise serebral egzersizlerin daha az olmasına yani ofis dışı bir emekli hayatında bu tarz bilişsel aktivitelerin yapılmadığından kaynaklandığı belirtilmiştir (Bonsang, Adam ve Perelman, 2012; Rohwedder ve Willis, 2010). Böylesi bir sonuç, yaşlanmanın bilişsel psikolojiyi etkilediği, öğrenme hızını veya muhakeme hızını yavaşlattığını belirten araştırmaları (Burke ve MacKay, 1997) desteklese de, 'biliş'in karmaşıklığı günlük hayat işleyişi ile çoğu zaman da çelişebilmektedir. Yaşlı bireylerin seçim yapma ya da sosyal bir problemi çözmeye kullandıkları "pratik zeka"larını gençlerden daha iyi kullandıklarını göstermiştir (Stenberg, 1986; Stern ve Carstensen, 2000). Çünkü günlük yaşam, uygulamaya dönük kararlar ile doludur (Marsiske ve Willis, 1995). Bu da geçmiş tecrübelerden derlenen olgular ve uygulamaları içerir. Böylesi göreceli bir avantajın iş hayatındaki önemi hatırlanmalıdır.

Organizasyonel anlamda bakıldığında ise rekabet avantajı yaratabilme durumu yaşlı işgücü çalıştırma alanında da çalışmalara konu olmuştur. Yaşlanan çalışanların, bir organizasyon içerisinde uzun süre yer almaları ve dolayısıyla uzun ömürlülük bağlamında bir öngörüye sahip olmaları, çalışma hayatı için bir değer ifade etmektedir (Moore ve Moore, 2014). Uzun ömürlülük kapsamında vurgulanan beşeri sermayenin önemli bir kısmını oluşturan yaşlı çalışanlar, deneyimleri ve eğitimleri ile organizasyonlar için önemli bir kaynağı ifade etmektedirler (Kroon, van Selm, ter Hoeven, ve Vliegthart, 2016). Beşeri sermayenin mutluluğu, çalışan performansı ve dolayısıyla iş tatmini değişkenleri bilindiği üzere örgütlerin rekabet avantajını etkileyen faktörlerdendir. Bu çalışmalar genellikle örgütsel davranış bilimi içerisinde yer almaktadır. İş tatmini ve örgütsel performansa olan etkisini inceleyen bir yönetim alt disiplini olan örgütsel davranış bağlamında, özellikle önce yaşlanan A.B.D örnekleri, dünya üzerindeki diğer şirketler için de bir kıyaslama imkanı doğurmaktadır. A.B.D. özelinde birçok şirketin yaşlı çalışan değerini anlaması, bir işe alım stratejisine dönüşmüştür. Örneğin Home Depot, yaşlı ayrımcılığının tersine daha yaşlı tedarikçileri ve özellikle satışçıları işe alarak uzmanlıklarını şirket içine yaymalarını sağlayıcı uygulamalarda bulunmaktadır (Cappelli ve Novelli, 2010).

İş tatmini belirleyicilerinden biri olan çalışan bağlılığının da, yaşlı çalışanlarda daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü yaşlı çalışanlar tecrübeleri ve uzmanlıklarıyla çalışma hayatında daha memnun, daha sadık, daha güvenilir ve duygusal açıdan daha kararlıdır. Özellikle duygusal açıdan kararlılık, karar verme ve müşteri ihtiyaçlarını çözme açısından müşteri ile

karşılıklı olan pozisyonlarda önemli avantajlar sunmaktadır (Vasconcelos, 2015).

Bir diğer yaşlı çalışan faydası olarak ise, esneklik ön plana çıkmaktadır. Yaşlı çalışanların birçoğu kendilerine sunulan esnek saatlerde daha verimli çalışmakta, bu sayede hem örgüte olan bağımlılıkları devam etmekte hem de kendi yaş gruplarının getirdiği herhangi bir durum ile (hastalık, rutin kontroller vb.) baş edebilmektedirler (Cappelli ve Novelli, 2010). Bunun yanında, iş performansını bozucu etkilerin izlendiği bir diğer çalışmada ise; yaşlı çalışanların bu davranışlardan (saldırganlık, iş başında madde kullanımı, geç kalma ve devamsızlık) herhangi birini sergileme olasılıklarının çok daha düşük olduğu görülmüştür (Ng ve Feldman, 2010).

Çalışma hayatında yer alan yaşlı çalışanlarda iki önemli sorununun varlığından söz edilmektedir. A.B.D. özelindeki istatistikler, yaşlı çalışan nüfusun 2/3'den daha fazlasının en azından iki ve daha fazla kronik sağlık problemi yaşadığını göstermektedir (National Institute For Occupational Safety and Health, 2012). En sık rastlanan kronik hastalıklar arasında; hipertansiyon (%58), hipolipidemi (%45), kalp rahatsızlıkları (%31), artrit (%29), diyabet (%28), kalp yetmezliği (%16), böbrek rahatsızlıkları (%15), depresyon (%14), kronik obstrüktif akciğer hastalığı (%12), Alzheimer's (%11), atriyal fibrilasyon, kanser ve osteoporoz (%8), astım (%5) ve felç (%4). Bu hastalıkların yaşlı çalışanlarda oranlarının bulunduğu bir ülke raporumuz bulunmamaktadır. Bununla birlikte, fiziksel gücün kullanıldığı mesleklerin (tır şoförleri, yük nakliyecileri, hemşire yardımcıları ve diğer sağlık çalışanları, imalat işçileri, perakende işçileri, polis memurları, itfaiyeciler, kapıcılar, öğretmen asistanları ve ceza infaz memurları) en fazla yaralanma ve işten uzak geçen günlerin olduğu meslekler arasında yer aldığı bilinmektedir (ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu, 2017).

Yaşlılık ve çalışma hayatı açısından bir diğer problematik durum ise, yaşlanan demografik yapının bir sonucu olarak çalışan bireylerin diğer aile bireyelerine bakan/bakım üstlenici (caregiver) olarak hayatlarını sürdürmeleridir. Çalışma hayatındaki beklentiler ve baskılar birçok bakım üstlenici birey tarafından bir stres unsuru olarak görülmektedir (Barr ve Warshaw, 1991). Çalışan/çalışmayan bakım üstlenici bireyler arasında yapılan bir araştırmada duygusal çöküş yaşayanları %41 oranında çalışan bireylerden oluştuğu, dolayısıyla iş/yaşam dengesizliği söz konusu olduğu belirtilmiştir (Dellesega, 1990; Cafferata, Stone, ve Sangl 1986). Zamansızlık, daha az çalışmak zorunda kalmak, işini programlayamamak, izin aldığı zamanlarda ücretin ödenmemesi, bakımını üstlendikleri yaşlı bireylerin davranışsal problemleri olduğundan daha fazla gözetim yapmak durumunda kalmaları

vb. bireylerin yaşadıkları olumsuz durumlar arasında sayılmaktadır (Stone ve Short, 1990).

Benzer duruma örgütsel açıdan bakıldığında ise; yine bir aykırılık söz konusu olabilmektedir. İşe geç gelmek, devamsızlık (absenteeism), çalışma zamanlarının değiştirmek durumunda kalınması, ücretsiz izinler, önceden programlanamayan işe gelmeme durumları ve telefonda fazla vakit geçirme vb. durumlar literatürde yer almaktadır (Barr, Johnson ve Warshaw, 1992).

Belirtilen olumlu ve olumsuz durumlar her meslek veya iş için elbette aynı şekilde cereyan etmemektedir. Örneğin, beyaz yakalı bir çalışan veya bir yönetici pozisyonunda olan için kendi planlarını yapmaları daha kolay olabilirken, üretim hattında çalışanlar için bu esneklik aynı şekilde söz konusu olamamaktadır (Mutschler, 1989).

Çalışma hayatında yaşlı istihdamının avantaj ve dezavantajları doğrultusunda Chosecwood (2012) çalışmasında, yaşlanan çalışanların hem işveren hem de birey anlamında faydalarının ancak ve ancak iyi bir organizasyon yapısı ve politikalarıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bir öngörü olarak yapılacaklar aşağıdaki gibidir:

- Çalışanlara zaman çizelgelerinde, çalışma koşullarında, konumlarında ve görevlerinde söz hakkı vermek ve esnek olabilmeyi bir öncelik olarak tanımlamak,
- Bireyleri, yetenekleri doğrultusundaki görevlerle eşleştirmek. Bireyin kendi temposunu, kendi yönettiği dinlenme molalarını ve daha az tekrarlanan işleri yapmasını sağlamak,
- Uzun süre hareketsiz iş yapmaktan kaçınmak, tüm gün oturarak çalışanlar için yürüyen iş istasyonları tasarlamak,
- Gürültünün, kayma/takılma tehlikelerinin ve diğer fiziksel tehlikelerin yaşlanan iş gücü için zorluk yaratacağını önceden ön görmek,
- Ergonomik çalışma ortamlarının sağlanması (iş istasyonları, aletler, zemin yüzeyleri, ayarlanabilir oturma yerleri, aydınlatma ve daha az parlayan ekranlar/yüzeyler vb.)
- Yaşlanmaya bağlı problemlerin çözümü için ekipleri ve ekip stratejilerini kullanarak, konuya en vakıf olanların en iyi çözümü yaratacağını bilmek,
- Sağlıklı olmak ve hayat tarzı yenilikleri adına; iş yerinde egzersiz yapabilmek imkanı sağlamak, sağlıklı yemek seçenekleri sağlamak, sigarayı bırakmak için yardım sağlamak, risk faktörlerini azaltmak,

izleme, koçluk ve anında sağlık hizmeti verme gibi uygulamalar yapmak,

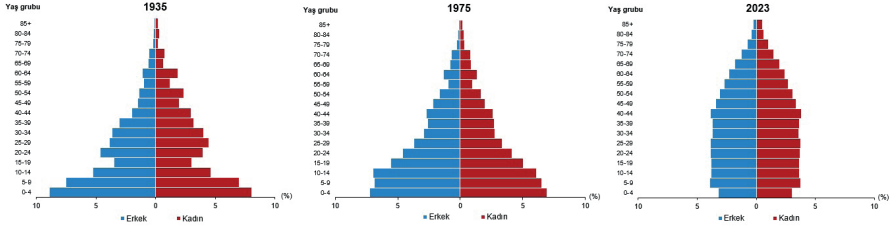
- Her yaştaki çalışanların beceri ve yeterliliklerinin eğitimine ve geliştirilmesine yatırım yapmak; yaşlı çalışanların yeni teknolojilere olan adaptasyonlarını sağlamak,
- İş yerinde kişisel bakım, sağlık kontrol izni, hastalık veya yaralanma sonrası iş yerine dönüş gibi süreçlerde gerekli düzenlemeleri sağlamak,
- Sorumlular/amirler için yaşlanan iş gücünü (ayrıca çok kuşaklı bir iş yeri) yönetebilmek adına beceri eğitimlerin verilmesi gerekmektedir (Ulusal Mesleki Güvenlik ve Sağlık Enstitüsü- NIOSH, 2012).

4. TÜRKİYE MEVCUT GÖRÜNÜMÜ

Türkiye özelinde bir yol haritası belirlemeden önce mevcut durumdan bahsetmek yerinde olacaktır. Uzun ömürlülüğe giden yolda öncelikle yaşlılık kavramının anlaşılması ve genel olarak ülke profilinin çıkarılması elzemdir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) bu anlamda yaşlı profilini ortaya çıkarıcı istatistiksel araştırmaları gerçekleştirmektedir. Ayrıca, yaşlılığın genel profilini ortaya koyucu ve ulusal anlamda harekete geçirici bir takım araştırma merkezleri de üniversiteler kapsamında hayata geçirilmiştir (Örn: Ankara Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bulunduran üniversitelerdir). Bununla birlikte, bazı üniversitelerde farklı isim ve amaçlara sahip, yaşlanma ve yaşlılık ile ilişkili konularda çalışan araştırma ve uygulama merkezleri bulunmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi (GEBAM) 2000 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. Kırıkkale Üniversitesi Yaşlı Sağlığı Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yaşlanma ve Bellek Uygulama ve Araştırma Merkezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Engelliler Eğitimi, Bakım, Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul Üniversitesi Geronteknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi üniversitelerde yaşlanma alanında faaliyet gösteren diğer merkezlerdir.

Türkiye’de yaşlı nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde, 2018 yılında yaşlı nüfusun %62,2’sinin 65-74 yaş grubunda, %28,6’sının 75-84 yaş grubunda ve %9,2’sinin 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görülürken, 2023 yılında %64,0’ının 65-74 yaş grubunda, %28,1’inin 75-84 yaş grubunda ve %7,9’unun 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görülmüştür (TUIK, 2023). Dünya üzerinde yaşlanmanın etkisini ülkemizde de görmemiz bir

yana (Bkz. Şekil 3), ilgili nüfusun geleceğe dair ön görülerini yapmak çeşitli kanallarca yapılacak araştırmalarla mümkün olabilecektir.

Şekil 3. 1935, 1975, 2023 Nüfus Piramidi Değişimi

Kaynak: TÜİK, Türkiye Yaşlı Profili Araştırması, 2023

Yaşlanmanın doğası gereği sağlık, aile ve toplum ile ilişkiler, sosyo-ekonomik durum, bakım ihtiyacı, aktif ve sağlıklı yaş alma gibi konular kapsamında yaşlı nüfus grubunun birbirinden çok farklı ve karmaşık ihtiyaçları bulunmaktadır. Yaşlanma ve yaşlılık dönemi insanlık tarihi kadar geçmişe dayanan bir olgudur. Bununla birlikte, yaşlılık döneminin yaşlı nüfusun artması bağlamında tüm boyutları ile yeniden değerlendirilmesi, yaşlılığın saygın bir yaşam dönemi olarak sürdürülmesi için gereken düzenlemelerin yapılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi önemli olmaktadır. Belirtilen sebeplerle, ülkemiz sürdürülebilir kalkınma planları ile entegre olarak ilerleyebilmek adına Türkiye Büyük Millet Meclisinde kurulan, yaşlıların hayatın çeşitli alanlarında yaşadıkları sorunların araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi” amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu 1 Haziran 2022 tarihinde çalışmalarına başlamıştır ve 2023 yılında ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır (TBMM, 2023). İlgili rapor dahilinde yaşlı nüfusun potansiyelinden yararlanma alanları olarak dört alan öne çıkmaktadır: (1) ekonomik kalkınma, (2) bakım işi, (3) topluma katılım ve (4) sosyal ilişkiler. Ekonomik kalkınma: çalışma hayatının emeklilik ile son bulmasından ziyade, kariyer mantığının işletilerek emeklilik sonrası da çalışmaya devam etmek ve üretmek olarak ifade bulunmaktadır. Bu şekilde aktif yaşlılık ve aynı zamanda ekonomiye olan katkılarından bahsedilmektedir. Bu anlamda uzun ömürlülük bakış açısının varlığından söz edilebilir. Bakım ayağında ise, Türkiye’deki yaşlıların bakım işinin aile merkezli olduğu vurgulanmakta, bu sayede nesiller arası dayanışma ve yine aktif yaşlanmayı destekleyici bir ayak olduğundan bahsedilmektedir. Ancak değişen değerler neticesinde (sosyal, ekonomik, demografik yapıyı kapsayıcı bütüncül bir değişim) yaşlılıktaki bakım işinin de farklılaştığını TÜİK veritabanındaki metaveri ile görebilmekteyiz (Bkz. Tablo 1). 2006’dan 2021 yılına kadar olan zaman

diliminde ankete katılan bireylerin, yaşlılıklarındaki bakım tercihlerinin değiştiği, bireylerin aile fertleri yanında kalma yüzdelerinin azaldığı fakat huzurevine gitme tercihlerinin arttığı görülmektedir. Bu değişen durum uzun ömürlülük anlamında değerlendirildiğinde; huzur evi, palyatif bakım veya emekli kompleksleri olarak adlandırılan yaşam alanlarının sayılarının arttırılması gerekliliğini öngörmeyi ifade etmektedir. Toplumsal katkı hedefi ise yine aktif yaşlanma ile ilişkilendirilmiş ve toplumdaki karar mekanizmalarına katılma ve yapılacak düzenlemelerde söz sahibi olabilmek ve yararlı olabilmenin bir göstergesi olarak ifade bulmuştur. Sosyal ilişkiler ise, özellikle sosyal sermaye perspektifinden değerlendirilmiş olup, gönüllülük çalışmaları, yalnızlık karşısında aktif olarak sosyal ilişki ağına sahip olabilmek ve çalışma hayatı sonrası da aktif olarak yaşamlarını devam ettirme olarak yer bulmuştur.

Tablo 1. Fertlerin Yaşlılığı İle İlgili Yaşam Tercihleri

Tercihler	Yıllar	%
Yaşlı bakım: Evimde Bakım Hizmeti Alırım	2006	17,8
	2016	29,4
	2021	30,7
Yaşlı bakım: Fikrim Yok	2006	16,8
	2016	21,6
	2021	25,6
Yaşlı bakım: Huzurevine Giderim	2006	9,3
	2016	11
	2021	15
Yaşlı bakım: Kızımın Yanında Kalırım	2006	-
	2016	9,1
	2021	7,7
Yaşlı bakım: Oğlumun Yanında Kalırım	2006	55
	2016	28,4
	2021	19,8
Yaşlı bakım: Akrabalarımın Yanında Kalırım	2006	-
	2016	-
	2021	1
Yaşlı bakım: Diğer	2006	1,2
	2016	0,4
	2021	0,1

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi, 2023

Ülkemizde de son yıllarda yaşlılığa dair araştırmalar yapılsa da yaşlı ve yaşlılık dönemi ile ilgili kapsayıcı, temsil gücü yüksek ve boylamsal veriler bulunmamaktadır. Yaşlılıkla ilgili de birçok araştırma geliştirme faaliyetinin yapılması, yaşlılığa ilişkin veri çeşidini, kalitesini ve düzeyini artıracaktır. Bu konuda veri eksikliğini gidermek için ilgili komisyon raporunda aşağıdaki maddeler ön plana çıkmıştır:

- Yaşlılığa ait çalışmalar yaparken yaşlı nüfusun özelliklerinin ve profilinin saptanması, ihtiyacın belirlenmesi, hizmetin planlanması, plan, program ve politikaların veri temelli olabilmesi için veri üretiminin sağlanması;
- Yaşlı nüfusun, sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık vb. alanlardaki profilini ortaya koyabilecek, kuşaklar arası etkileşim gibi yaşlanmanın çeşitli boyutlarını kapsayacak, zaman içindeki değişimi görme imkânı verecek geniş kapsamlı boylamsal araştırmaların yapılması;
- Yaşlıya ve yaşlılığa ilişkin konuların geniş bir yelpazede yer alması nedeniyle verinin toplanmasında başvurulacak araştırma yöntemlerinin (nicel ve nitel) çalışılacak konuya uygun biçimde çeşitlendirilmesi;
- Üniversitelerin yaşlılık temalı uygulama ve araştırma merkezleri kurmalarının teşvik edilmesi ve finansal olarak sağlanması amaçlanmalıdır (TBMM, 2023).

Türkiye özelinde öncelikle yasal anlamda yaşlılar özelinde koruyucu bir kanunun olması gerekliliği tespit edilmiş ve komisyonda önerilmiştir (TBMM, 2023). Böylesi bir kanun ve bağlı olarak geliştirilecek politikalar elbette öncelikle kavramın meşruiyetini sağlayacaktır. Bağlı olarak, uluslar arası anlamda durumu analiz edebilmek için OECD ülkeleri tarafından uygulanan Aktif Yaşlanma Endeksi'ne ülke üyeliğimizin olması, yaşlılık araştırmalarına veri sağlayıcı olacaktır. Bunun yanında, TÜİK öncülüğünde elde edilen veriler bağlamında bir yaşlılık araştırmaları veritabanı oluşturulması hem birey hem de çeşitli kamu/özel sektör nezdinde bilgi sağlayıcı olacaktır.

İlgili komisyonca yapılan tespitler dahilinde yaşlıların çalışma hayatı bağlamında Türkiye özelinde işin henüz çok başında olduğumuz belirtilebilir. Yapılan tespit: *“Yaşlılar istihdam piyasasında işgücü talebini karşılama noktasında ilk olarak akla gelmemekte ve ülke geneline oranla yaşlıların eğitim ve öğretim eksikliğinden kaynaklı olarak istihdam edilebilirliği istenen seviyelerde bulunmamaktadır. Bu noktada yaşlılık ve emekliliğin boş geçirilen bir dönem değil aksine aktif yaşam odağında geçirilmesi gerekliliği ve farkındalığının başta çalışma hayatı aktörleri olmak üzere toplumun tüm kesimlerince benimsenmesi sağlanmalıdır”* şeklinde olmuştur. Henüz yaşlılık ve uzun ömürlülük

kavramının bir bilinç olarak yerleşmeye çalıştığı günümüzde, çözüm önerisi olarak yaşlıların dijital becerilerinin artırılması, emeklilik sonrası iş hayatına başladıklarında emekli maaşlarına uygulanan kesintilerin azaltılması, endüstri 4.0 karşısında yaşlıların mentörlük uygulamalarına dahil olmaları vb. önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışmanın ana teması uzun ömürlülük bağlamında çalışma hayatının devamlılığı ve bireylerin bu çalışma hayatına dahil olabilmelerinin vurgulanmasıdır. Ancak böylesi bir değerlendirme yaparken, özel sektör ve uygulamaları anlamında henüz ülke minvalinde yeterli verinin ve uygulamanın olmadığına altı çizilmelidir. Bu anlamda dünya genelinde yaşlılık üzerine bir takım politikalara sahip şirket ve ülke çalışmaları yol gösterici olacaktır. Yerel anlamda ise istihdam edilebilirliğin artırılması adına komisyonun önerdiği “ulusal yaşlı istihdamı politika belgesi”nin oluşturulması, hem çalışan hem de işveren adına net bir çerçevenin çizilmesi için olumlu öncelik taşıyan bir öneri olarak desteklenmelidir (TBMM, 2023).

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünya üzerindeki demografik yapının hızla değişmesi, yaşlılık ve uzun ömürlülüğe derin bir bakış açısı ile yaklaşmamızı ve her ülkenin bu anlamda ölçümler yaparak birtakım uygulamalar geliştirmeye ve bu doğrultuda karar almaya itmektedir. Projeksiyonların yapılıp, harekete geçilmesi elzem görünmektedir. Çünkü yaşlılık ve genel anlamda nüfusun sağlığı, bir zenginliktir. Yaşlanmaya yapılacak her türlü katkı, beşeri sermayenin hayat boyu gelişmesini sağlayacak ve onların sosyal ve ekonomik sermayelerini ilerletebilecektir. Daha uzun ve anlamlı bir çalışma hayatı, finansal güvenceyi arttıracak ve dolayısıyla emeklilik ve sosyal güvenlik üzerindeki yük hafifleyebilecektir. Bu durum kadınların çalışma hayatına katılımı ile özdeşleştirilebilir. Yaşlıların nesil geçişindeki değerini bilmek önemlidir ve bu anlamda katkılarını desteklemek gereklidir.

Belirtilen döngü çerçevesinde atılacak olan adımlar elbette kurumların ve sektörlerin liderliğinde gerçekleşebilecektir. Sistemler arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak araştırmalar da toplumun ve tüm paydaşların öğrenmelerini ve uygulamalarını değiştirecektir. Böylesi bir değişim için yatırımların yapılması elbette gereklidir.

Amerikan Tıp Akademisi tarafından kurulan komisyon ve raporu çerçevesinde uzun ömürlü bir yaşam için çizilen yol haritası bağlamında gelecekte şu sorulara yanıt arayan araştırmalar önem arz edecektir:

- Hükümetleri, işverenleri, sendikaları, medyayı, sivil toplumu ve genel olarak nüfusu, uzun ömürlülük çatısı altında nasıl bir araya getirebiliriz?
- Toplumlar yaşlı ayrımcılığının gelecekleri üzerindeki olumsuz etkilerini nasıl ortaya koymalıdır?
- Hangi ölçümlerle kararlar almalıyız?
- 40'lı yaşlardan itibaren bireyleri nasıl bir geleceğe yönlendirmeliyiz? Hangi programlar geliştirilmeli?
- Gönüllülük hareketinin (yaşlıları topluma kazandırıcı) ekonomik faydaları nelerdir?
- Bakım üstlenmenin gerçek değerini nasıl ölçebiliriz? Bakım üstlenenlere gerekli desteği, eğitimi, uzun vadeli güvenliği ve ödüllendirme mekanizmasını nasıl yaratabiliriz?
- Uzun ömürlülük için alınacak aksiyonları geciktirmemeliyiz ve bir an önce tüm karar alma süreçlerine dahil edebiliyor muyuz?
- Ulusların başarılarının GSYİH'dan farklı başarı kıstaslarıyla da ölçebileceğimizin farkında mıyız?

İş hayatı özelinde ise, işverenlerin yaşlı istihdamına ne kadar hazır oldukları sorusu henüz yanıtını aramaktadır. İşverenler; uzman, tecrübeli, bilgili ve daha az iş tatmini sorunu yaşayan bireyleri elde tutmanın getireceği fırsatları görebildikleri gibi; diğer yandan aynı yaşlı grubunda yukarıda belirtilen sağlık sorunları veya düşük performans gösterenleri yönetmenin zorluklarını da bilmek durumundadırlar. Bu sebepten iş hayatı denildiğinde, uzun ömürlülük bağlamında hem bireysel hem de toplumsal anlamda katkı sağlayacak yaşlı nüfusun etkili bir şekilde emekliliklerinin tasarlanması (her birey elbette üretim döngüsü içinde kalmayı tercih etmeyebilir) gerekmektedir. Ülkelerin emeklilik sistemlerini bu anlamda genişletmeleri bir proje olarak önerilebilir. Fakat, yaş ayrımcılığının emeklilik ile bağdaştırılmadığı bir mantığın oluşması öncelik taşımaktadır. Önemli olan bilgi, beceri ve kapasitelerine göre ve elbette işe göre, yaşlı çalışanlara eşit değer verebilmektir. Hali hazırda belirli alanlarda azaltılmış çalışma saatleri, esnek çalışma, kademeli emeklilik, emeklilik sonrası danışmanlık gibi uygulamalar olsa da, genel anlamda düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Tüm bu öneriler içerisinde, 15-24 yaş arası nüfus yoğunluğu ve aynı grubun işsiz kesimi oluşturduğu da başka bir kısıt olarak düşünülebilir. Gençlerin geleceğe karşı olumsuz ve umutsuz bakış açıları, gün geçtikte yaşlanan dünya ülkelerinde uzun vadede farklı sosyal problemlere yol açabilecektir. Farklılıklar her zaman bakidir dolayısıyla

bütünleşik bir çözüm ise kolay gözükmemektedir, ancak, işverenler ve politika yapımcılar uzun ömürlülüğün getirilerine daha fazla odaklanarak istihdam biçimleri değişiklikleri üzerine mesai harcamalıdır.

Henüz yaşlanmaya başlayan Türkiye özelinde ise, mevcut uzun ömürlülük üzerine yapılan çalışmaların ise yetersiz olduğu söylenebilir. Web of Science'da "uzun ömürlülük ve yaşlılık" konu başlığında bir arama yapıldığında dahi 1633 yayına ulaşılabilmektedir (Bkz Ek-1). Yayınların farklı kategorilerden olduğu göz önünde tutularak konunun ne kadar farklı açılara temas ettiği görülebilir. Bu sebepten, gelecek projeksiyonu yapabilmek adına öncelikle kavramları ve bağlamlarını ortaya koyucu araştırmalar gerekli gözükmemektedir. Ancak bu sayede işverenlerin elinde veri olabilecek ve yine çalışmada bahsedilen; yaşlı istihdamı, bakım üstlenme, kronik hastalıklar, emeklilik, finansal yeterlilik gibi konulara karşı bir uygulama geliştirilebilecektir. Devlet destekli uygulamaların ve politikaların bu anlamda öncü bir rol oynaması en verimli yollardan biri olarak gözükmemektedir. Ulusal, bölgesel ve yerel anlamda çalışma ajanslarının kurulması önerilebilir. Çünkü, yaşlılıkta devam eden beşeri, sosyal ve ekonomik sermaye mantıkları uzun ömürlülükle birlikte ülkeler için birer zenginlik ya da maliyet kaynağı olabilecektir. Çalışma hayatının devamlılığı ise, elbette yasal sistemle bir bütünleşmeyi gerektirmektedir. Yeni yasaların ve uygulamaların (vergi veya teşvikler gibi) varlığı bu anlamda toplumsal yapıyı değiştirebilecek bir rol oynayacaktır.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- AARP. (2007). *Leading a multigenerational workforce*. Washington, DC:Author. Erişim adresi: https://assets.aarp.org/www.aarp.org_/articles/money/employers/leading_multigenerational_workforce.pdf
- ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu. (2017). *Charting the labor market: Data from the Current Population Survey (CPS)*. Erişim adresi: https://www.bls.gov/web/empisit/cps_charts.pdf
- Barr, J. K., & Warshaw, L. J. (1991). Working women and stress: Summary results. *New York: New York Business Group on Health*.
- Barr, J. K., Johnson, K. W., & Warshaw, L. J. (1992). Supporting the elderly: Workplace programs for employed caregivers. *The Milbank Quarterly*, 509-533.
- Birleşmiş Milletler Veri. (2019). *Life expectancy at birth for both sexes combined (years)*. *data.un.org*, <https://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A68>.
- Bonsang, E., Adam, S., & Perelman, S. (2012). Does retirement affect cognitive functioning?. *Journal of health economics*, 31(3), 490-501.
- Burke, D. M., & MacKay, D. G. (1997). Memory, language, and ageing. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 352(1363), 1845-1856.
- Cafferata, G. L., Stone, R., & Sangl, J. (1986). The caregiver role: Dimensions of burden and benefits. In *Annual Meeting of the American Sociological Association, New York, August*.
- Cappelli, P., & Novelli, B. (2010). *Managing the older worker: How to prepare for the new organizational order*. Boston, MA: Harvard Business Press.
- Charles, S. T., & Carstensen, L. L. (2010). Social and emotional aging. *Annual review of psychology*, 61, 383-409. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.093008.100448>
- Chosewood, L. C. (2012). *Safer and healthier at any age: Strategies for an aging workforce*. Retrieved from <https://blogs.cdc.gov/niosh-scienceblog/2012/07/19/agingworkforce/>
- Dellasega, C. (1990). The relationship between caregiving and employment: a study of stress in employed and unemployed caregivers of elderly persons. *AAOHN Journal*, 38(4), 154-159.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021). *Global report on ageism*. *who.int*, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866> (2021).
- Dünya Sağlık Örgütü. (2022). *Global Strategy on Human Resources for Health: Workforce 2030: Reporting at Seventy-fifth World Health Assembly*. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/02-06-2022-global-strategy-on-human-resources-for-health-workforce-2030>.

- Dzau, V. J., & Jenkins, J. A. C. (2019). Creating a global roadmap for healthy longevity. *The Journals of Gerontology: Series A*, 74(Supplement_1), S4-S6.
- Fried, L. P. (2016). Investing in health to create a third demographic dividend. *The Gerontologist*, 56(Suppl_2), S167-S177.
- Fried, L. P., Wong, J. L., & Dzau, V. (2022). A global roadmap to seize the opportunities of healthy longevity. *Nature Aging*, 2(12), 1080-1083.
- Kennedy, B. K., Berger, S. L., Brunet, A., Campisi, J., Cuervo, A. M., Epel, E. S., ... & Sierra, F. (2014). Geroscience: linking aging to chronic disease. *Cell*, 159(4), 709-713. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2014.10.039>.
- Kroon, A., van Selm, M., ter Hoeven, C., & Vliegenthart, R. (2016). Dealing with an aging workforce: Locating threats and opportunities in 498 Workplace Health & Safety October 2018 corporate media. *Educational Gerontology*, 42, 818-834. doi:10.1080/03 601277.2016.1218685
- MacGregor, D. G. (2003). Psychology, meaning and the challenges of longevity. *Futures*, 35(6), 575-588.
- Marsiske, M., & Willis, S. L. (1995). Dimensionality of everyday problem solving in older adults. *Psychology and aging*, 10(2), 269.
- Moore, P., & Moore, R. L. (2014). *Fundamentals of occupational & environmental health nursing AAOHN core curriculum*. Pensacola, FL: American Association of Occupational Health Nursing.
- Mutschler, P. H. (1989). *Eldercare and the Collar Connection: Occupation and Work Constraints*. Working paper no. 52. Waltham, Mass: Heller School, Policy Center on Aging.
- National Institute for Occupational Safety and Health. (2012). *Safety and health outcomes associated with aging and work*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/niosh/topics/productiveaging/safetyandhealth.html>
- Ng, T. W. H., & Feldman, D. C. (2010). The relationships of age with job attitudes: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, 63, 677-718. doi:10.1111/j.1744-6570.2010.01184.x
- Rohwedder, S., & Willis, R. J. (2010). Mental retirement. *Journal of Economic Perspectives*, 24(1), 119-138.
- Stern, P.C & Carstensen, L.L. (2000). *The aging mind: Opportunities in cognitive research*. Washington, DC:National Research Council, p. 24.
- Sternberg, R. J. (1986). GENECES: A framework for intellectual abilities and theories of them. *Intelligence*, 10(3), 239-250.
- Stone, R. I., & Short, P. F. (1990). The competing demands of employment and informal caregiving to disabled elders. *Medical care*, 28(6), 513-526.
- Toossi, M., & Bureau of Labor Statistics. (2015). Labor force projections to 2024: The labor force is growing, but slowly. *Monthly Labor Review*.

- TBMM (2023). *Yaşlıların Hayatın Çeşitli Alanlarında Yaşadıkları Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, (Sıra Sayısı:406). Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/yasama/komisyon-raporlari>
- TUİK (2023). *Türkiye Yaşlı Profili Araştırması*. 22 Mart 2024. (Sayı:53809). Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Yasli-Profil-Arastirmasi-2023-53809>
- TUİK (2023). Merkezi Araştırma Birimi, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=109&locale=tr>
- TUİK (2022). *İstatistiklerle Yaşlılar*. 17 Mart 2023. (Sayı:49667). Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara. Erişim adresi: [Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-2022-49667](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-2022-49667)
- Ulusal Mesleki Güvenlik ve Sağlık Enstitüsü. (2012). Safety and health outcomes associated with aging and work. Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/niosh/topics/productiveaging/safetyandhealth.html>
- Ulusal Tıp Akademisi. (2022). *Global Roadmap for Healthy Longevity*. The National Academies Press, Washington, DC. <https://doi.org/10.17226/26144>.
- Vasconcelos, A. F. (2015). Older workers: Some critical societal and organizational challenges. *Journal of Management Development*, 34, 352-372. doi:10.1108/JMD-02-2013-0034
- Wong, J. E., Fried, L. P., & Dzau, V. J. (2023). The Global Roadmap for Healthy Longevity: United States of America National Academy of Medicine Consensus Study Report, 2022. *The Journal of the Economics of Ageing*, 24, 100421.

Ekler

Ek 1- Web of Science “uzun ömürlülük ve yaşlılık”(longevity and ageing) konusunda genel arama sonuçları

Web of Science Kategorileri	Yayın Sayısı	Yayın Sayısı %
Gerontology	1633	100.000
Geriatrics Gerontology	1136	69.565
Psychology	89	5.450
Psychology Multidisciplinary	72	4.409
Psychiatry	69	4.225
Psychology Developmental	54	3.307
Demography	49	3.001
Health Policy Services	29	1.776
Economics	27	1.653
Psychology Clinical	18	1.102
Education Educational Research	12	0.735
Sport Sciences	10	0.612
Nursing	8	0.490
Social Work	7	0.429
Public Environmental Occupational Health	6	0.367
Women S Studies	6	0.367
Pharmacology Pharmacy	3	0.184
Rehabilitation	3	0.184
Chemistry Medicinal	2	0.122
Medical Informatics	2	0.122
Nutrition Dietetics	2	0.122
Anthropology	1	0.061
Behavioral Sciences	1	0.061
Business	1	0.061
Engineering Biomedical	1	0.061
Hospitality Leisure Sport Tourism	1	0.061
Management	1	0.061
Physiology	1	0.061
Social Issues	1	0.061